SOSYAL & BEŞERÎ BİLİMLERDE ARAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRMELER - III

Aralık 2022

Editör

Doç. Dr. Salih BATAL

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel
Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Gece Kitaplığı
Editörler / Edıtors • Doç. Dr. Salih BATAL
Birinci Basım / First Edition • © Aralık 2022
ISBN • 978-625-430-552-8

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The r ight to publish this book belongs to Gece Kitaplığı. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing
Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR
Telefon / Phone: +90 312 384 80 40
web: www.gecekitapligi.com
e-mail: gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume
Sertifika / Certificate No: 47083

Sosyal & Beşerî Bilimlerde Araştırma ve Değerlendirmeler - III

Aralık 2022

Editör

Doç. Dr. Salih BATAL

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

"GLOBAL CONFLICT TRACKER" VERİLERİNİN (2022) TASNİFİ VE DEĞERLENDİRMESİ

Bülent GÜNER 1

BÖLÜM 2

TERSİNE LOJİSTİK VE ÖNEMİ

Engin DURSUN 13

BÖLÜM 3

DEĞİŞEN BABA ROLÜ: HEGEMONİK ERKEKLİKTEN DİJİTAL EBEVEYNLİĞE

Pelin ÖNDER EROL, Zeynep Gizem ESKİCİ 33

BÖLÜM 4

OSMANLI DEVLETİ'NİN SON DÖNEMİNDEN 1989 YILINA KADAR BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN TÜRKİYE'YE GÖÇÜ

Hatice BOZKURT ÇANAK 49

BÖLÜM 5

TÜRK ADLİ YARGI SİSTEMİNİN YENİ AKTÖRÜ UZLAŞTIRMA KURUMU

Ali KARAÇINAR, Emrah TÜRKMEN 63

BÖLÜM 6

ÜNİVERSİTELERDE KURUMSAL İTİBAR ÜZERİNE LİTERATÜR İNCELEMESİ

Sebahattin YILDIZ, Mahmut ÇETİN 85

BÖLÜM 7

ŞİDDETİN SOSYOLOJİSİ

Suna TEKEL *105*

BÖLÜM 8

ZOOMÜZİKOLOJİ: TANIMLAR, YAKLAŞIMLAR VE ARAŞTIRMALAR

Ali KELEŞ *123*

BÖLÜM 9

YALOVA'DA BİR MÜBADİL KÖYÜN TEŞKİLİ: DEMİRHİSAR'DAN SUGÖREN'E

Uğur İNAN, Yusuf Deniz İNAN *145*

BÖLÜM 10

TÜRKİYE'DE SINIF TEMELLİ SİYASET

Devrim ERTÜRK *165*

BÖLÜM 11

TÜRKİYE TURİZM PAZARINDA İSPANYOL TURİST POTANSİYELİ ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Ali Caner İNCESU, Gamze KAHRAMAN *185*

BÖLÜM 12

BABÜRLÜLERDE HAREM VE PURDAH UYGULAMALARI ÇERÇEVESİNDE NUR CİHAN BEGÜM

Sevilay KARATAŞ YOZGAT, Canan KUŞ BÜYÜKTAŞ *205*

BÖLÜM 13

İÇKALE ARTUKLU SARAYI KAZISI 2019 YILI KAZI ÇALIŞMALARI

İrfan YILDIZ..... *233*

BÖLÜM 14

İSLÂM MECMUASINDA ÇARLIK RUSYA'SI TÜRKLERİNDEN HABERLER (1914)

Zafer ATAR..... *255*

BÖLÜM 15

MARİAMİN MÜZİSYENLERİ MOZAİĞİ

Abduljalil ALHAJ ESMAİL ARABİ, Salam BOULAD *277*

BÖLÜM 16

YAŞLILIK VE TURİZM

Serdar CEYLAN, İhsan BULUT..... *295*

BÖLÜM 17

ALMANCADA CÜMLE DEĞERİNDEKİ YAPILAR (SATZWERTIGE KONSTRUKTIONEN)

Eyüp ZENGİN..... *317*

BÖLÜM 18

TEKNOPARKLARA SAĞLANAN VERGİSEL AVANTAJLAR İLE MUHASEBE UYGULAMALARI

Sevil ATİLA, Ferhat BİTLİSLİ..... *337*

BÖLÜM 19

MİMARİ VE SÜSLEME AÇISINDAN KARAHANLI DÖNEMİ'NDEN GÜNÜMÜZE BUHARA NAMAZGÂHI

Rüçhan BUBUR ***365***

BÖLÜM 20

ANKARA 2. DÖNEM İSTİKLAL MAHKEMESİ'NDE TARİKAT-I SALAHİYE DAVASI YARGILAMALARI; OSMAN DAVER ÖRNEĞİ

Hacer GÖL ***383***

BÖLÜM 21

TÜRKİYE'DE İÇGÖÇ VE İŞGÜCÜ PİYASASI ETKİLEŞİMİ ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Mehmet YILMAZ ***405***

BÖLÜM 16

YAŞLILIK VE TURİZM

Serdar CEYLAN[1], İhsan BULUT[2]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Coğrafya Bölümü. serdar_ceylan_51@hotmail.com ORCID: 0000-0002-9599-5586

2 Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Antalya. ihsanbulut@akdeniz.edu.tr ORCID: 0000-0002-4873-3479

Giriş

Nüfusun özellikle son yüzyılda aşırı bir hızla artmasının sebebi, doğum artışlarının hala yüksek olmasına karşılık, tıptaki gelişmeler ve sağlık koşullarının her geçen gün düzelmesidir. Bu artıştaki bir başka neden ise, özellikle geçmiş yüzyıllarda insanlar arasında pek büyük tahribatlar yapan salgın hastalıkların önüne geçilmesi ile ölüm oranının nispeten düşmesi ve bu nedenle insanın yaşam süresinin uzamasıdır. Yeterli beslenme ve tıptaki ilerlemeler sayesinde dünyaya gelen insanlar, eskiden olduğu gibi hemen ölmemekte, ölümler gecikmektedir. Bu durum, dünyada nüfusun artarak birikmesine (yaşlanmasına) neden olmaktadır. Ancak şu da belirtilmelidir ki ortalama insan ömrü yeryüzünün her bölgesinde aynı değildir. İnsan ömrünün ortalaması ülkeden ülkeye değişmekte, ülke gelişmiş (ileri) olduğu oranda ortalama insan ömrü uzamakta, ülke az gelişmiş (geri ve fakir) olduğu derecede ölüm oranı çoğalmakta ve ortalama ömür kısalmaktadır (Tanoğlu, 1969: 43-44). Endüstrileşme sürecini tamamlamış olan ülkelerde nüfus artış hızı ve dolayısıyla da nüfustaki büyüme, belirgin bir şekilde yavaşlamaktadır. Batı ülkeleri, 18. yüzyıl başlarında hızla tarım toplumu olmaktan endüstri toplumu olma konumuna geçmişler ve nüfus artış hızları da çok dikkat çekici bir şekilde düşmüştür. Bugün endüstrileşme sürecine yeni yeni giren ya da bu yolda kısmen mesafe almış ülkeler için endüstrileşme sürecinin ne zaman tamamlanacağını kestirmek zor olduğundan, nüfus artış hızlarının da ne zaman duraksayacağını belirlemek, hemen hemen imkânsızdır. Ancak şunu söyleyebiliriz ki bugün nüfusu hızlı artan ülkeler, günün birinde ekonomik ve sosyal gelişmelerini tamamladıklarında, onların da nüfus artış hızı düşecek ve nüfus bir dengeye (demografik döngü aşamasına) doğru gelecektir (Doğanay, 1991: 65-67). Başka sözcüklerle belirtecek olursak, Endüstri Devrimi sonrası Avrupa'da yaşanan gelişmeler, insan ömrünün uzamasına ve ölüm oranlarının düşmesine neden olmuştur. Modern dünyanın bilimsel ve teknolojik gelişmeleri, yaşam koşullarının iyileşmesine imkân vermiştir. Avrupa'da başlayan bu gelişmeler, dünyada en büyük nüfus değişimlerine de neden olmuştur. Endüstrileşen toplumlarda doğum oranlarının düşmesi, insan ömrünün artmasına ve sağlık şartlarındaki gelişmelere bağlı olarak ölüm oranlarının düşmesi, öncelikle gelişmiş Batı toplumlarında olmak üzere birçok ülkede yaşlı nüfus oranlarının artmasına neden olmuştur. Yapılan öngörüler, bu eğilimin yakın gelecekte tüm dünyada artarak devam edeceğini göstermektedir (Korkmaz ve Yazıcı, 2014: 10). Başka bir ifadeyle, farklı coğrafyalarda ve toplumlarda yakın bir tarihten beri gözlemlenen artan yaşlılık, kendiliğinden ortaya çıkan bir durum değildir. Ait olduğu toplum ve dönemdeki ekonomik ve sosyal değişimler bileşkesi bu noktada belirleyici olmaktadır. Bilim ve teknolojideki olağan üstü ilerlemeler, sağlık alanında çığır açmaktadır. Geçmiş yüzyıllardaki öldürücü bulaşıcı hastalıklar ve doğum esnasında bebek ve

anne ölümlerinin ortadan kalkması, bu gelişmelerin sonuçlarından sadece birkaç tanesidir (Şentürk, 2020: 1).

Yaşlanma ve yaşlılık konusu; geriatri, gerontoloji, demografi, sosyal psikoloji, sosyoloji, coğrafya ve turizm gibi farklı disiplinlerce farklı bakış açıları ve konularca ele alınmakta ve yaşlı nüfus üzerine araştırmalar yapılmaktadır. Başka bir deyişle, yaşlı sağlığı, yaşlılık psikolojisi, yaşlılık sosyolojisi, demografik döngüde yaşlanma, nüfusun yaş yapısı, yaşlı nüfusun coğrafi dağılışı, üçüncü yaş turizmi, sağlık turizmi, termal turizm, wellness turizm gibi birçok konu disiplinlerin araştırma konuları olmaktadır.

15 Kasım 2022 tarihinde 8 milyarı bulan dünya nüfusunun yüzyılın sonlarında 11 milyara ulaşacağının öngörülmesi ve insan ömrünün uzamasına bağlı olarak 65 yaş ve üzeri yaştaki nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranının her geçen yıl artması, yaşlılık konusunun konuşulmasını ve turizm sektörü ile olan ilişkisinin ortaya koyulmasını gerekli kılmaktadır. Gelişmiş ülkelerin var olan yaşlı nüfusunun yanı sıra, gelişmekte olan ülkelerin nüfuslarının da hızla yaşlanma sürecine girmesi, küreselleşen dünyada uluslararası turizm hareketliliğinde yaşlı nüfusun artan bir mekânsal hareketliliği, yaşlı nüfusun turizm sektörü içerisinde incelenmesini kaçınılmaz kılmaktadır. Nitekim turizmin konaklama, yeme-içme, eğlendirme ve ulaşım gibi çeşitli hizmetler sağlayan ekonomik bir sektör olduğu düşünüldüğünde, turizm sektörünün pazar alanında yaşlı nüfusa ulaşma, yaşlı nüfusa yönelik paket turlar düzenleme, yaşlı nüfusa yönelik turizm aktiviteleri ve hizmetleri oluşturma gibi planlama ve uygulamada çeşitli çalışmalar yapmalarına neden olmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın amacı, turizm ile nüfus yapısı içerisinde yer alan yaşlı nüfus arasında nasıl bir ilişki olduğunu anlamaya çalışmaktır. Başka bir ifadeyle araştırmanın amacı, küreselleşerek bütünleşen dünya coğrafyasında yaşlanma olgusunun uluslararası turizm ve iç turizm ile ilişkisini tartışmaktır. Araştırmada cevap aranan sorular şu şekildedir: Yaşlı nüfus ve turizm arasında nasıl bir ilişki vardır? Dünyada ve Türkiye'de nüfusun yaşlanması turizm sektörünün mevcut yapısını ve bu sektörün geleceğini nasıl etkileyecektir?

Yaşlanma

Dünya tarihinde ilk kez bütünüyle insanlar yaşlanmaya[1] başlamışlardır. Yaşlanma, 20. yüzyılda sağlık koşullarındaki iyileşme ve yaşam standartlarındaki yükselmeyle başlamıştır (Tümertekin ve Özgüç, 2015: 269). Evrensel bir gerçeklik olan yaşlanmanın tüm ülkeler açısından önemi her geçen gün artmaktadır. İnsanların gündelik yaşamına gelişen teknolojinin girmesi ve teknolojinin yaşamı kolaylaştırması, tıp alanındaki iyileşmeler ve sağlık konusunda artan bilimsel bilgi birikimi ve bilinçlilik ülkelerin ortalama yaşam süresini yükseltmiştir. Ancak bu durum ülkelerin yaşlı nüfus

1 Nüfusun yaşlanmasının mekânsal yönü için bkz. Özgür, 2019; Özgür ve Yakar, 2021.

oranının artmasına ve dünyanın giderek demografik yaşlanma sürecine girmesine neden olmaktadır (Gökçe-Kutsal, 2006: 36; Tamam ve Öner, 2001: 50; Öz, 2002: 17). Bu bağlamda yaşlanma, her canlı türünde görülen, tüm fonksiyonlarda gerilemeye neden olarak devam eden evrensel bir süreçtir. Yaşlılık, insan hayatının belirli bir aşamasını oluşturan ve her dönem gibi kendine özgü üstünlükleri ve eksiklikleri olan bir dönemdir. Yaşlılık döneminde kişilerin, fiziksel, ekonomik, psiko-sosyal ihtiyaçları, önceki yaş dönemlerine göre değişmekte ve artmaktadır (Bilen, 1983). Dünya Sağlık Örgütü'ne (WHO) göre yaşlılık, çevresel faktörlere uyum sağlayabilme yeteneğinin azalmasıdır (Gökçe-Kutsal, 2003: 1; Aydıner-Boylu, 2013: 145-46). Yaşlılık; zamansal bakımdan 65 yaş üstü dönem olarak tanımlanmaktadır (WHO, 2015). Ancak yaşlılık kavramı biyolojik olduğu kadar, bilişsel ve psiko-sosyal yönleri ile düşünüldüğünde daha karmaşık bir kavram olduğu anlaşılacaktır. Ölümü hatırlama, çeşitli biyolojik ve fiziksel hastalıklara maruz kalma, hareket kısıtlılığı ve yalnızlaşma süreçlerinin yaşandığı bir dönem olarak algılanmaktadır (Salur, 2018: 9).

20. ve 21. yüzyılın en belirleyici demografik olaylarında birisi, nüfusun yaşlanma sürecine girmesidir. Nüfusun yaşlanması, 65 yaş ve üstü kesimin nüfusun büyük bir kısmını temsil etmesi anlamına gelmektedir (Duben, 2018: 68). Bu anlamda toplumsal yaşlanma, sadece ulusal bir mesele olmaktan çok, dünyada genelini etkileyen toplumsal bir olgu olarak kabul edilmektedir. Yaşlılığın bölgesel ve ulusal olarak yorumlanmasının özünde ulus devletlerin (en azından gelişmiş ülkelerin) sosyal yardım politikalarının geliştirilmesinde kontrol sahibi olduğu iddiası vardır (O'Rand, 2000; Philipson[2], 2006; akt. Yazıcı, 2014: 68). Başka bir ifadeyle, nüfus artışı, doğurganlığın düşmesi ve insan ömrünün uzamasına bağlı olarak şekillenen toplam nüfus içerisindeki yaşlı sayısının artması, bu değişimin demografik boyutunu ifade etmektedir. Genel nüfus içinde yaşlı sayısının ve oranının artması, değişen toplumsal yapının bir yansıması olduğu gibi, bu toplumsal yapıyı da yakından etkileyerek yapı unsurları arasındaki karşılıklı ilişkiyi harekete geçirmektedir. Bu ilişkisellik, demografik bir değişim gibi görünen artan yaşlılığın, toplumsal bir olgu olduğunu ortaya koymaktadır (Şentürk, 2020: 1). Başka bir ifadeyle, toplumsal değişimin en önemli boyutu, son yıllarda nüfusun hızla yaşlanıyor olmasıdır. Nüfusun hızla yaşlanması, geniş aileden çekirdek aileye geçiş, kentleşme ve geleneksel yapıdaki değişiklikler nedeniyle yaşlılık sadece kişileri ilgilendiren bir mesele olmaktan çıkmış, toplumsal bir konuya dönüşmüştür. Geçmişte yaşlıların tüm hizmetleri aileleri tarafından sağlanırken, günümüzde gelişmiş birçok ülkede yaşlılarla ilgili çeşitli sosyal politikalar geliştirilmektedir (Kalınkara, 2016: 27).

Devletlerin ve uluslararası kuruluşların yaşlılık için belirlediği "60 yaş" ve "65 yaş" üstü gibi sınırlar vardır. Sosyal politikalar açısında böyle

2 Philipson, 2006.

bir kronolojik tanımlama gerekli de görülebilir. Ancak sosyolojik olarak "yaşlı" kategorisi (kimin yaşlı olduğu), zamandan zamana ve toplumdan topluma değişen bir niteliğe sahiptir. Örneğin 2010 yılında Avrupa'da yapılan anket araştırmasında "İnsanın kaç yaşından itibaren yaşlı sayılacağı?" sorusu sorulmuş, fakat soruya verilen cevaplar, Yunanistan'da 68, Portekiz'de 66, Türkiye'de 55 yaş gibi ülkelere göre farklılık göstermiştir (Başlevent, 2010; Çayır, 2018: 82). Nitekim eleştirel gerontolojinin genel yaklaşımı, yaşlılığın sosyal olarak kurgulanan bir deneyim ve süreç olduğudur. Ekonomik politik bakışa göre ise bu durum, yaşlılığın sosyal olarak yapılanmasında, ulus ve ekonomi gibi faktörlerin etkisinin olduğudur. Yaşam standartları, yaşam beklentisi ve günlük yaşamdan beklentiler bakımından var olan eşitsizlikler, ulus devlet ve ekonomi arasındaki etkileşimle ilişkili olup, bu durum kimi yaşlıların kontrol ve güç kazanmasına, kimi yaşlıların ise bağımlılık ve güçsüzlüğüne yol açan süreçleri beraberinde getirmektedir (Philipson, 2006; akt. Yazıcı, 2014: 69). Yaşlı insanlar bir yandan yoksulluk ve dışlanma nedeniyle marjinalleştirilen gruplar olarak politik bağlamda büyük ölçüde güçsüz olarak konumlandırılmaktadırlar. Diğer yandan yaşlıların demografik olarak artan sayıları, emeklilik örgütleri gibi sivil toplum örgütleri ile güçlü toplumsal etki potansiyeli bulunmaktadır (Vincent vd., 2017; Tekin, 2020: 24).

1990'lardan günümüze doğru, küreselleşmenin yaşlılık ideolojisi üzerin etkisi (yaşlılığın siyasallaşması, yaşlılığın küreselleşmesi vb.) tartışılmaktadır. Burada temel sorun, yaşlılığın ulusal ekonomiler için bir yük olarak görüldüğü tartışmalarından, toplumsal yaşlanmanın tüm dünyanın meselesi olarak görüldüğü tartışmalarına doğru bir geçiştir. Dünya Bankası'nın (1994) *İleri Yaş Krizinin Önlenmesi* raporu gibi önemli belgelerin dışında, Central Intelligence Agency (CIA) (2001) ve Washington Merkezli Stratejik ve Uluslararası Çalışmalar Merkezi tarafından yayınlanan *Küresel Emeklilik Krizi* gibi belgeler, bu alana daha yeni katkılar sağlamıştır (Jackson, 2002). Ayrıca 2. Dünya Yaşlılık Kongresi'nde (2002 Nisan, Madrid) yayınlanan Madrid Uluslararası Yaşlılık Eylem Planı'nda yaşlıların yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, "her yaş için toplum" fikrinin öne çıkması dikkat çekicidir (Philipson, 2006; akt. Yazıcı, 2014: 72, 83).

Demografik Değişim

Tüm dünyada görülen yaşlanma olgusu, bu zamana kadar görülen en önemli demografik değişim[3] olduğuna şüphe yoktur. Günümüzde yaşlı nüfusun en fazla gelişmiş ülkelerde olduğunu görmekteyiz. Ancak 2006-2030 yılları arasında, yaşlı nüfus oranının az gelişmiş ülkelerde yüzde 140'lık bir artış olacağı, gelişmiş ülkelerde ise bunun yüzde 51'i bulacağı öngörülmektedir (Krug, 2002). Günümüzde demografik değişimin toplumsal yönü, yaşlı toplumun giderek daha fazla artan oranda yaşlanma-

3 Demografik dönüşüm için ayrıca bkz. Yüceşahin, 2011.

sıdır. Yaşlı kişiler gelecekte çok daha ileri yaşlara kadar yaşayacaklardır. 75 yaş üzerindeki kişilerin sayısında, önümüzdeki 20 yıl içinde beklenen durum, yaşlı kişilerin sağlık, emeklilik ve barınma alanındaki taleplerinin artacağıdır. Bu durum ise tüm ulus devletler, yöneticiler ve araştırmacılar için önem arz edecektir. Küresel düzeyde ise, 2005-2030 yılları arasında 65 yaş üzeri nüfusun yüzde 104 olarak artacağı, 65 yaş altı nüfusun ise sadece yüzde 21 oranında artacağı öngörülmektedir (Bengston ve Löwenstein, 2004). En fazla dikkat çeken artış Japonya'da yaşanacaktır. 2030 yılına kadar tüm Japonya nüfusunun yaklaşık yüzde 24'ünün en az 85 yaşında olacağı beklenmektedir (Powell[4], 2011; akt. Yazıcı, 2014: 135-136).

Doğum oranlarının düşmesi ve insan ömrünün uzamasıyla birlikte genel nüfus içinde yaşlı sayısında bir yükselme görülmektedir. Toplumsal yapıdaki değişimin bir yansıması olarak ortaya çıkan yaşlılık, siyaset, ekonomi, sosyal hizmetler, aile, kent planlaması ve sağlık bilimcilerine kadar çok geniş bir alanı etkilemekte ve bu alanlar tarafından yaşlılık konusu ilgiyle takip edilmektedir (Şentürk, 2020: 4). Gelişmiş (zengin) ülkelerin çoğu için doğal nüfus artışı artık durmuş gibi görünmektedir. Doğurganlık oranı düştükçe ve insan ömrü uzadıkça yaşlıların toplum içerisindeki oranı artmaktadır. Dünyada yaşlanmanın en fazla hissedildiği bölge olan Avrupa, aynı zamanda da en düşük doğal nüfus artış oranları sergileyen alandır. Ancak hızlı yaşlanmayla ilgili sorunlar sadece gelişmiş (zengin) ülkelere özgü bir durum değildir. Gelecek yüzyılın hemen başında şimdi genç ve gelişmekte olan (yoksul olarak nitelenen) birçok ülke de yaşlanmaya başlayacaktır (Tümertekin ve Özgüç, 2015: 270-271). Nitekim BM'nin (2017) "Dünya Nüfusu Yaşlanıyor" adlı raporunda, 60 yaş ve üzeri nüfusun 1980 yılında 382 milyon iken 2017 yılında bu sayının 962 milyona çıkması dikkat çekmektedir. 2030 yılına ulaşıldığında ise, mevcut yaşlı sayısının (1.41 milyar) 10 yaşın altındaki çocukların sayısından (1.35 milyar) fazla olacağı tahmin edilmektedir. Dünyadaki 80 yaş ve üzerindeki nüfusun, 2017-2050 yılları arasında 3 kat artarak 137 milyondan 425 milyona çıkması öngörülmektedir. Ayrıca dünyadaki yaşlı nüfusun üçte ikisinin gelişmekte olan bölgelerde yaşamakta olduğu ve gelişmekte olan bölgelerdeki yaşlı sayısının gelişmiş bölgelerindekinden daha hızlı artmakta olduğu raporda belirtilmektedir. 2050 yılında dünyada yaşlı insanlarının 10 tanesinden 8'inin gelişmekte olan ülkelerde olacağı beklenmektedir (Şentürk, 2020: 2-3).

Günümüzde dünyadaki ortalama yaşam uzunluğu 71'in üzerindedir. Gelişmiş OECD ülkelerinde ortalama yaşam süresi 80 yıl olup, gelecekte bu rakam artmaya devam edecektir. Türkiye'deki ortalama yaşam süresi 78 yıl olup, bu konuda Türkiye, ekonomik olarak en gelişmiş ülkelere yetişmek üzeredir. Bu bağlamdan bakıldığında, Türkiye'deki nüfus hızla yaşlanmaktadır. Nitekim tahminlere göre, 2050 yılına ulaşıldığında dün-

4 Powell, 2011.

ya nüfusunun yüzde 16'sının yaşlı olacağı öngörülmektedir. "Çok yaşlı" olan Avrupa'da bu oran yüzde 30 iken, Türkiye'deki bu oran yüzde 18 olacaktır (Duben, 2018: 68). Türkiye'de de sağlık hizmetlerinde görülen iyileşme, beslenme ve yaşam kalitesinde görülen artış gibi faktörler, ortalama yaşam süresinin uzamasına ve yaşlı nüfusun ülke nüfusu içerisindeki oranının giderek artmasına neden olmaktadır. Nitekim istatistiki nüfus projeksiyonları bu durumu doğrulamaktadır.

TÜİK'in 2021 yılı sonu nüfus raporuna göre, Türkiye'deki 65 ve üzeri yaştaki nüfusu 8.245.124 kişi olmuştur. Ülke nüfusu içindeki yaşlı oranı ise yüzde 9,7 olmuştur. Yaşlı nüfusun cinsiyete göre dağılımına bakıldığında yüzde 55,7'sinin kadın nüfus, yüzde 44,3'ünü erkek nüfus olduğu görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, ülkedeki mevcut yaşlı nüfusun yüzde 64,7'sinin 65-74 yaş grubunda, yüzde 27,3'ünün 75-84 yaş grubunda ve yüzde 8,0'ının ise 85 ve üzeri yaşta olduğu görülmektedir. TÜİK'e göre, toplam nüfusun yüzde 10'unu yaşlı nüfusun oluşturması, nüfusun yaşlanmaya başladığını göstermektedir. Nitekim ülkedeki yaşlanmanın (yaşlı nüfus sayısının artması) diğer yaş gruplarından daha hızlı olduğu görülmektedir. Gelecek yılların nüfus tahminlerine göre, ülke yaşlı nüfus oranının 2030 yılında yaklaşık yüzde 13'ü, 2060 yılında yüzde 22'yi ve 2080 yılında ise yüzde 25'i bulacağı tahmin edilmektedir. Ülkedeki doğum oranlarının düşmesi ve ölüm hızının yavaşlaması ile ülkenin nüfus yaş yapısı şekil değiştirmiştir. Ülkenin toplam nüfusu içinde çocuk ve gençlerin oranı azalırken, ülke toplam nüfusu içerisinde yaşlıların oranı artmıştır. Ancak Türkiye, yaşlı nüfusa sahip gelişmiş ülkelere göre hala genç bir nüfus yapısına sahip olsa da, ülkedeki yaşlı nüfus sayısal olarak oldukça fazladır. Başka bir ifadeyle, Türkiye, yaşlı nüfus sıralamasında 167 ülke arasında 68. sırada bulunmaktadır (TÜİK, 2022).

Yaşlılık ve Turizm

Yaş ile turizm faaliyetlerine katılma arasında yakın bir ilişki vardır. Yaş faktörü, turistlerin turizm türü tercihlerini ve hangi turizm bölgesine gidileceğinin kararını etkilemektedir (Page ve Connel, 2006; Çavuşgil-Köse ve Uca-Özer, 2013: 278). Başka bir deyişle, yaş faktörü, turizm talebini etkilemektedir. Gelişmiş ülkelerde yaşlılık ve turizm üzerine yapılan araştırmalar, gençlerin ve yaşlıların turizme daha çok eğilimli olduğunu ortaya koymaktadır. Yaşlı kesimin barınma ve fizyolojik ihtiyaçlarının karşılanmış, emekli olmuş ve boş zamanının artmış olması, (gelişmiş ülkelerde) gelir düzeyinin yüksekliği ve çocuk sorununun olmaması, bu kesimin turizme olan talebinin artmasında önemli bir faktör olmaktadır. Bu nedenle, özellikle gelişmiş ülkelerde yaşlı nüfusun iç ve dış turizme katılması yüksek düzeyde olmaktadır (Bahar ve Kozak, 2015: 123). Başka bir deyişle, insan ömrünün uzaması, turizm üzerinde olumlu yönde etkide bulunmaktadır. İnsan ömrünün uzaması, emeklilik dönemlerindeki yaş-

lıların turizme katılmalarını artırmaktadır. Boş zaman ve yeterli gelire sahip olan yaşlılar, emeklilik dönemlerinde genelde seyahat etmektedirler. Yapılan araştırmalar, insan yaşam süresinin artması ile turizme katılma motivasyonu arasında yakın bir ilişki bulunduğunu belirtmektedir (Kozak vd., 2014: 34).

Dünyada turizme katılanların sayısındaki artışın temel nedeni, dünyada nüfusunun artmasıdır. Dünyanın demografik yapısındaki değişmeler, turizm hareketlerindeki sayısal gelişmeyi beraberinde getirecektir (Usta, 2014: 24). Dünya çapında yaşlı vatandaş sayısındaki artış, bu grubu kendine özgü ihtiyaçları olan turizm için çekici bir niş pazar haline getirmektedir. Seyahat pazarını hedefleme stratejilerinin yanı sıra, yaşlı turizminde kalite, yaşlılar için eğlence amaçlı spor ve seyahat sağlığı, yaşlı turizmi üzerine yapılan konferanslarda dile getirilmektedir (UNWTO, 2022). Dünya nüfusunun yaşlanması, yaşlıların turizm ekonomisindeki önemini de artırmaktadır. Yaşlıların, yakın bir gelecekte konaklama ve seyahat işletmeleri için en büyük pazar alanı olacağı (Huang ve Tsai, 2003; Möller vd., 2007) tahmin edilmektedir. Nitekim küresel turizm pazarında üçüncü yaş turizmine katılım 1999'da yaklaşık 593 milyonken (Liew vd., 2021), 2050 yılına kadar bu sayının 2 milyarı geçeceği beklenmektedir (UNWTO, 2001). Yaşlı turistlerin seyahat tercihleri; sağlık turizmi ve medikal turizme katılım, doğal-kültürel alanları ziyaret ve arkadaş ve akraba ziyareti olarak şekillendiği görülmektedir (Büyük ve Akkuş, 2022: 114). Yaşlıları kapsayan bu turizm çeşitlendirmesinin kökeni, sağlık turizmine[5] ve sosyal turizme kadar uzanmaktadır. Sağlık turizminin, sanayileşme ve kentleşme sonucunda, birey ve toplumun fiziksel sağlığının bozulmasına paralel olarak önemi artmaktadır. Sağlık turizmi, bireylerin (sağlığını geliştirmek ya da korumak için-tedavi olmak, rehabilite olmak vb.) yaşadıkları yerden başka bir yere gitmesine neden olmaktadır (Sağlık Turizm Kurulu, 2015). Alan yazında; yaşlı turizm, üçüncü yaş turizmi ve geriatri turizmi gibi kavramların birbirlerinin yerine kullanıldığı görülmektedir. Nitekim Aydemir ve Kılıç (2017), yabancı alan yazında *third age tourism, senior tourism, age friendly tourism, mature tourism, active aging tourism, elderly tourism, silver tourism ve grey tourism* gibi birçok kavramın kullanıldığını belirtmektedir (Çataloğlu, 2020: 60).

Yaşlılık döneminde insanlar, emekli olmuş, çocuklarını büyütmüş ve belirli bir ekonomik birikime erişmiştir. Bu yaşlı nüfus, genel olarak kariyer hedefini tamamlamıştır. Bu yaşlı nüfus, daha çok fiziksel ve psiko-sos-

5 Sağlık turizmi, tedavi amacıyla yapılan seyahatlerdir. Başka bir deyişle, sağlık turizmi, fizik tedavi ve rehabilitasyon ihtiyacı olanlarla birlikte uluslararası hasta potansiyeline cevap veren sağlık kuruluşlarının büyümesine olanak sağlayan bir turizm türüdür. Gelişmiş ülkelerde sağlık hizmetlerinin sunumu yüksek maliyetli olduğu için bu ülkelerde bulunan sosyal güvenlik kurumları ve özel sigorta kurumlarının kaliteli tıbbi hizmet sunan ve yakında yer alan ülkelerle paket anlaşmalar yaparak sağlık hizmetlerini düşük maliyetli alma çabaları görülmektedir (Kozak vd., 2014: 21).

yal yönden kendisini geliştirmek ve iyileştirmek istemektedir (Aydın ve Tütüncü, 2021: 100). Yaşlı turistlerin daha fazla boş zamana sahip olması, turizm için seçtikleri dönemlerin daha esnek olmasına imkân vermektedir. Bu nedenle yaşlı turistler, sezonun çok yoğun olmadığı aylarda daha ucuza tatil yapabilmektedirler (European Commission Enterprise and Industry Directorate-General, 2014: 5). Yaşlı turistler, turizm faaliyetlerinde bulundukları destinasyonun temiz ve rahat olmasına dikkat etmektedir. Genellikle yaşlı turistler, ülkelerine yakın olan turizm bölgelerini ve her şey dâhil hizmetleri tercih etmektedirler. Ayrıca yaşlı turistler, daha az bozulmuş çevreleri ve iklimsel bakımdan ılıman bölgeleri sevmektedirler (Yıldırım, 1997: 79). Yaşlı turistlerin mal ve hizmet taleplerine yönelik tercihleri daha sabit olup, tanıdıkları ve bildikleri markalara daha fazla sadık oldukları görülmektedir (Nikitina ve Vorontsova, 2015: 849-851). Yaşlı turistler, kendisine uygun olmayan turistik organizasyonlara sıcak bakmamakta, paket turları ve daha az hareket içeren aktiviteleri daha çok tercih etmektedirler. Ülkelerine ve sahip oldukları gelirlerine göre, yaşlı turistlerin destinasyon tercihlerinin ve gittikleri destinasyonda talep ettikleri yiyecek ve içeceklerin de farklılaştığı görülmektedir. Ancak, yaşlı turistler, sağlığı korumak amacıyla diyet yemekleri, salatayı ve fast-food dışı yiyecekleri daha çok tercih etmektedirler. Ayrıca, yaşlı turistlerin ilk katlarda yer alan, asansöre, sağlık hizmetlerine ve restorana yakın olan odaları tercih etme eğiliminde oldukları görülmektedir (Hacıoğlu ve Şahin, 2011: 21-22; Aydemir ve Kılıç, 2017: 2-3). Bu anlamda yaşlı turistlerinin genel özelliklerine bakılacak olursa; genelde kadın oldukları, yeterli harcanabilir gelire sahip oldukları, güvenlik faktörünü göz önünde tuttukları, konaklama sürelerini uzatma eğilimli oldukları bilinmektedir. Ayrıca boş zamanları fazla olan yaşlı turistlerin her mevsim seyahat edebilmeleri, iletişimi önemsemeleri, "meraklı" turist olarak kabul edilmeleri, ulaşımdan çok erişimi önemsemeleri, birbirlerinin tavsiyelerinden etkilenmeleri ve tıbbi bakım ve sağlık hizmetleri için seyahat etmeleri (Anderson ve Langmeyer, 1982; Huang ve Tsai, 2003; Möller vd., 2007; Zsarnoczky, 2016) ile tanındıkları söylenebilir (Büyük ve Akkuş, 2022: 114).

Boş Zaman Etkinlikleri ve Yaşlılık

Günümüzde dünyada ve Türkiye'de hem boş zaman bilinci hem de serbest zaman etkinliklerine olan ilgi ve katılım giderek artmaktadır. Boş zaman etkinliklerine katılımda, kişinin sosyal çevre imkânları da etkili olabilmektedir. Ancak bazen de aynı toplumsal koşullardaki yaşlı kişilerin bu etkinliklere katılma isteği ya da isteksizliği, eğitim seviyesi gibi faktörler nedeniyle birbirinden çok farklı olabilmektedir (Amman, 2007: 163-174). Geleneksel kesimde yaşlıların boş zamanlarını komşu ziyaretleri, kadın günleri, dini etkinlik ve düğünlere katılma, çocuklarla-torunlarla ve akrabalarla birlikte olma şeklinde değerlendirdikleri görülmektedir. Başka bir

deyişle, kırsal alanlarda yaşlılar, boş zamanlarını daha çok ev içerisindeki etkinliklerle (TV izleme, kitap-gazete okuma, el işi, gün-toplantı), alışverişlerle (pazar-dükkân) ya da dış mekânlarda (kahvehane) geçirmektedirler. Kentlerde yaşayan orta ve üst eğitim ve gelir grubuna sahip yaşlıların boş zaman etkinliklerine daha fazla zaman ayırdığı ve boş zamanlarını daha çok dış mekânlarda (geziler, bahçe, balıkçılık, avcılık vb.) değerlendirdiği yapılan araştırmalarda (İlgar, 2008; Taştan, 2009; Anıl, 2011; Abduşoğlu, 2012; Ceylan vd. 2015; Müftüler, 2016) belirtilmektedir (Müftüler, 2019: 183-184). Konaklama, ulaşım ve yeme içme gibi çeşitli hizmetleri satın alma gücü yüksek olan yaşlı nüfusun ise, genelde, erişilebilir uzaklığa ve uygun iklimsel şartlara sahip bölgelere doğru turistik bir akış göstererek çeşitli rekreasyonel faaliyetlerde bulunduğu görülmektedir.

Rekreasyonel faaliyetler açık mekânlarda yapılabileceği gibi kapalı mekânlarda da gerçekleştirilebilir. Özellikle pandemi döneminde iç mekânlarda gerçekleştirilebilen rekreasyonel faaliyetlerin önem kazandığı görülmüştür. Genel olarak yaşlılar için açık alanda gerçekleştirilecek faaliyetlerin ön planda tutulması istense de pandemi nedeniyle, bu pek mümkün olmamıştır. Yaşlı bireylerin konutlarında yapabilecekleri (kâğıt oynamak, dans etmek, resim yapmak, dikiş dikmek ve basit egzersizler yapmak gibi) birçok etkinlik bulunmaktadır. Önemli olan temel nokta yaşlı bireylerin konutta gerçekleştirebilecekleri rekreasyonel faaliyetlerin nasıl yapılacağının gösterilmesidir (Aydın ve Tütüncü, 2021: 101).

Üçüncü Yaş Turizmi

Üçüncü yaş kavramı, insanın faal çalışma hayatından uzaklaşarak emekli olduğu dönemi belirtmektedir. Bu kavram, ilk kez 1970'lerde Fransa'da Profesör Pierre Vallas tarafından kullanılmıştır. Üçüncü yaş üniversitesi ilk 1973 yılında onun öncülüğünde Fransa'nın Toulouse kentinde açılmıştır (Zilova vd., 2014). Üçüncü yaş; emeklilik dönemini kapsayan özgür yaşam dönemi olarak ifade edilebilir. Dünya nüfusunun giderek yaşlanması, yaşlılara yönelik gelişmelerin daha da önem kazanmasını sağlamıştır. Turistlerin yaşlarına göre dağılımını gösteren istatistiklere göre, elli yaşını aşanların seyahatlere katılma oranında artan bir eğilim olduğu belirlenmiş, böylece yaşlılara yönelik geniş bir turizm pazar alanının ve turizm potansiyelinin olduğu anlaşılmıştır (Usta, 2014: 26). Nitekim yaşlı turistlerin bakımına yönelik turistik tesislerin ve seyahatlerin artmasıyla birlikte turizm sektörü içerisinde üçüncü yaş turizmi de gelişmeye başlamıştır (Özcan ve Aydın, 2015: 85). Üçüncü yaş turizmine yönelik pazar araştırmaları, üçüncü yaş turizminin büyüyen bir pazar payı olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, yaşlı gruba yönelik bu turizm, önemli bir pazar bölümü olmaktadır (Hacıoğlu ve Şahin, 2011: 17; Aydemir ve Kılıç, 2017: 2). Örneğin üçüncü yaş turizminin artan önemi nedeniyle Malta'da 1992'de "Avrupa Yaşlı Tu-

ristler Piyasası" temalı bir konferans yapılmıştır. Bu toplantıda, yaşlı kesimin büyük bir pazarı temsil ettiği belirtilerek, yaşlı nüfusa daha fazla ilgi gösterilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu konferansta, Avrupa ve Britanya'nın dünyadaki üçüncü yaş turizminin en büyük üreticisi olduğu, yılda yaklaşık 3 milyon Avrupalı yaşlı turistin, denizaşırı seyahate çıktığı vurgulanmıştır. Bu bağlamda konaklama işletmeleri de sezonun yüksek yoğunlukta olmadığı dönemler için tur operatörleri ile özel fiyat görüşmeleri yaparak ve yaşlılar için özel imkânlar oluşturarak üçüncü yaş turizminin gelişimine yardımcı olmaktadır. Başka bir deyişle, yeterli boş zamana sahip olan yaşlı nüfus, ölü sezon olarak nitelendirilen dönemlerde otellerin doluluk oranını artırmakta ve sezonluk faaliyet gösteren turistik işletmelerin çalışma mevsimini uzatmaktadır (Yıldırım, 1997: 78-79).

Dünyada yaşlı nüfusun giderek artması, geleceğin turizm faaliyetlerini ve turizmin yönünü belirleyecektir. İnsanın yaşam süresinin uzaması ve emeklilik sonrası boş zamanın artması, turizme ayrılacak serbest zamanın da artmasına imkân vermektedir. Emeklik ile birlikte çalışma hayatından uzaklaşan yaşlı nüfus, turizmde önemli bir pazar bölümü olarak düşünülmektedir. Turizm açısından tüketici yaşlı nüfus, turistik mal ve hizmetlerin kendilerine göre yeniden şekillendirilmesine de neden olmaktadırlar (Usta, 2014: 26). Başka bir anlatımla, dünya nüfusunun giderek yaşlanması ve gelecekte yaşlı nüfusun dünyadaki oranının daha da artacağı öngörüsüne göre, üçüncü yaş grubunda yer alan turistlerin turizm endüstrisindeki öneminin ileriki yıllarda çok daha fazla artacağının en önemli göstergelerinden biridir. Son on yılda, üçüncü yaş turizm pazarı, birçok ülkedeki turizm pazarı uygulamaları ve araştırmacıları tarafından büyük ilgi görmektedir. Bunun en önemli sebeplerinden biri özellikle Avrupa ve Kuzey Amerikalı üçüncü yaş turistlerinin uluslararası seyahat hareketlerinin on yıldır sürekli artış göstermesidir (Sangpikul, 2008). Bu öngörüler, 2050'li yıllarda üçüncü yaş turizm pazarının ciddi bir kapasiteye sahip olacağını göstermektedir. Yaşlı turistlerin genelde, sağlık turizmi, kültür turizmi, golf turizmi ve kurvaziyer turizmi gibi turizm türlerini tercih ettikleri görülmektedir. Yaş ile yapılan öngörüler, aynı zamanda ilerleyen yıllarda bu tarz turizm türlerine yönelik talebin de artacağının en önemli göstergelerinden biri olarak ifade edilebilir (Çavuşgil-Köse ve Uca-Özer, 2013: 280).

Turizme katılmak için daha fazla boş zamana ve gelire sahip olan yaşlı tüketiciler, dünya seyahat ve turizm endüstrisinde en hızlı büyüyen pazar dilimi olarak kabul edilmektedir. Bu yaş grubundaki bireylerin seyahat harcamaları, dünya turizm gelirleri içerisinde önemli bir paya sahiptir (Jang ve Ham, 2009). Günümüzün genç bireylerinden oluşan yaş grupları, istikrarlı bir şekilde geleceğin olgun ve yaşlı turist pazarlarını oluşturacaktır. Turizm pazarlamacılarının, yeni oluşan bu grubu (yaşlı nüfusu) dikkate almaları hayati önem taşımaktadır. Bu yaş gruplarının seyahat ile ilgili davranışlarını

bugünden analiz etmek ve çeşitli pazarlama stratejileri ile geleceğe dönük olarak şekillendirmek oldukça önemli olacaktır (Dotson vd., 2008). Özellikle obezitenin, alerjik hastalıkların vb. artacağına yönelik öngörüler oldukça önemlidir. Bu öngörüler, ilerleyen yıllarda sağlık turizmine yönelik talebin artacağını göstermektedir. Ancak yaşlı turistlerin (krononik hastalıkları olsa bile) seyahatlerinde herhangi bir azalma yaşanmayacaktır. Günümüzün yaşlı turisti, eski kuşaklara oranla çok daha genç bir görünüm sergilemektedir. Bu da daha maceracı ve yenilikçi olacaklarının göstergesidir (UNWTO, 2010; Çavuşgil-Köse ve Uca-Özer, 2013: 280).

Üçüncü yaş turizminin en önemli nedeni, sağlık ve yaşam şartlarındaki gelişmelere bağlı olarak insan ömrünün ve yaşam kalitesinin artırmış olmasıdır. Avrupa'da, 1960-1965 yılları arasında, insan ömrü erkeklerde ortalama 68, kadınlarda ise ortalama 74 olarak belirlenmiştir. Bugün Avrupa'da ortalama ömür 90 yıla doğru ilerlemektedir. Özellikle endüstrileşmiş toplumlarda, üretici olmaktan çıkarak, sağlanan sosyal haklarla yeni bir yaşam devresine giren yaşlılar, yeni tip yaşam kalitesi arayışı içinde olmaktadırlar. Üçüncü yaş turizmi denilen turizm şeklinin ortaya çıkmasındaki temel nedeni de budur (Usta, 2014: 26). Bu bağlamda kavramsal açıdan üçüncü yaş turizmi, "50 yaş üstündeki insanların ikametleri, çalıştıkları ve her zamanki ihtiyaçlarını karşıladıkları yerlerin dışına yaptıkları seyahatlerden ve seyahatleri esnasında genellikle turizm işletmelerinin ürettiği mal ve hizmetleri talep ederek geçici süreli konaklamalarından kaynaklanan ilişkiler bütünüdür" şeklinde tanımlanabilir (Yıldırım, 1997: 77; Çataloğlu, 2020: 60). 60 yaş ve üzeri yaşa sahip insanların gerçekleştirdikleri turizm etkinlikleri "üçüncü yaş turizmi" olarak kavramsallaştırılmaktadır. Özellikle gelişmiş ülkelerdeki yaşlı nüfusun yeterli boş zamana ve gelire sahip olması turizmde önemli bir potansiyeli oluşturmaktadırlar. Bu potansiyelin harekete geçirilmesi ve değerlendirilmesi amacıyla üçüncü yaş turizmi, birçok ülkede geliştirilmeye çalışılmaktadır. Yaşlı turistler, genellikle sağlık turizmi, termal turizm, kültür turizmi ve inanç turizmine katılmaktadırlar. Üçüncü yaş turizmi uygulamalarına ilk kez 1990 yılında başlayan Türkiye'nin de üçüncü yaş turizminin gelişmesi için önemli bir potansiyele ve çekiciliklere sahip olduğu bilinmektedir (Kozak vd., 2014: 15).

Literatürde "gümüş (silver) turizm" olarak da isimlendirilmiş olan üçüncü yaş turizmine dair farklı yaş sınıflandırmaları yapılmasının nedeni; üçüncü yaşın, emeklilik çağının başlaması ile ilişkilendirilmesidir. Ancak emeklilik yaşı, ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Dolayısıyla üçüncü yaş turizminin sadece emeklilerin katılımı ile gerçekleşeceğini söylemek yeterli bir açıklama olmayacaktır. Çünkü belirli bir yaşa ulaşmış olmasına rağmen, halen aktif çalışma hayatında olan pek çok kişi bu turizm aktivelerine katıldığı görülmektedir (Yıldırım, 1997; Büyük ve

Akkuş, 2022: 114). Ancak literatürde üçüncü yaş turizmi, 65 yaş ve üzerindeki kişilerin özellikle son 20-30 yılda artan yaş ortalamalarına paralel olarak bakım gerektiren tedavileri kapsayan bir sağlık turizmi çeşidi olarak tanımlanmaktadır. Dünya Yaşlanma Örgütü ve BM'e göre, 65 yaş ve üstü insanların günümüzde yaklaşık 600 milyon olduğu, 2050 yılında bu sayının 2 milyara ulaşacağı tahmin edilmektedir. Üçüncü yaş turizmi kapsamında değerlendirilen bu grup genellikle, sağlık amacıyla seyahat etmektedir. Ancak son yıllarda kültür, sanat ve spor gibi pasif katılımlı aktivitelere de teşvik edildikleri görülmektedir (ASTUD, 2014). Üçüncü yaş turizminin temel motivasyonları sağlık turizmi, kültür turizmi ve golf turizmi olarak da gruplandırılabilmektedir (Hunter-Jones ve Blackburn, 2007; Akoğlan-Kozak vd., 2019: 101).

Günümüzde ulaşım ve iletişim araçlarının gelişmesi, emeklilik sonrası boş zamanın daha fazla olması, yaşlıların seyahate olan ilgisini artırmaktadır. Özellikle erken emekli olanlar ve genç yaşlılar bunlar arasında yer almaktadır. Yaşlıların genelde sağlık turizmi, dini turizm ve memleket turizmi şeklinde üçüncü yaş turizm faaliyetlerine katıldıkları görülmektedir. Toplumda yaşlı nüfus arttıkça, üçüncü yaş turizminin de gelişebileceği (Canatan, 2012: 385-388; Müftüler, 2019: 190) öngörülmektedir. Üçüncü yaş turizminin giderek uluslararasılaştığı görülmektedir. Yaşlılara yönelik turizm turları, genelde gelişmiş ülkelerde üye sayıları milyonlara varan sosyal güvenlik kurumlarınca düzenlenmektedir. Emeklilik ile birlikte boş zamanı artan yaşlılar, kendi aralarında iletişim sağlamak ve boş zamanlarını değerlendirebilmek için çok çeşitli alanlarda aktif olan dernekleri kurmakta ve çeşitli organizasyonlar oluşturmaktadırlar. Bu derneklerin düzenlediği tur organizasyonları dışında, turizm acentelerinin organize ettiği paket programları da yaşlıların seyahatlerinde kullandığı bir organizasyon olmaktadır (Yıldırım, 1997: 78). Bu ülkelerin üçüncü yaş turizmine ilişkin çalışmaları genellikle sosyal turizm amaçlı olmaktadır. Ancak Avrupa Birliği'nin gelişmekte olan ülkelerden üçüncü yaş turisti çekmeyi hedeflediği de görülmektedir (Aydemir ve Kılıç, 2017: 4).

Yaşlı turistlerin tatil tercihi daha çok ılıman ülkelere ve sağlık turizminin geliştiği bölgelere doğru olmaktadır. Eğlence ve dinlence (rekreasyon) alanları, bakım evleri, klinik oteller ve tatil köyleri tercih edilen hizmet birimleri olmaktadır. Bu tür alanlarda yaşlı nüfusun profiline göre yaşlı bakım hizmetleri, gezi turları, meşguliyet terapileri ve rehabilitasyon hizmetleri verilmektedir (Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı, 2013). Üçüncü yaş turizminde yaşlı turistlerin seyahat motivasyonunda dinlenme ve gezme öne çıkmaktadır. Bu nedenle, son yıllarda sağlık turizmi kapsamında ele alınan yaşlı turizmi aslında büyük bir pazara ve gittikçe artan bir pazar potansiyeline sahiptir (Lieux vd., 1994: 719). Ancak yaşlıların vücutlarındaki fiziksel bazı yetersizliklerin, sağlık durumlarındaki hızlı

değişikliklerin ve ihtiyaçlarının bu süreçte dikkate alınması gerekmektedir. Bu müşteri potansiyelini önemli yapan, ancak bir o kadar da zorlaştıran temel sorun budur. Çünkü yaşlıların seyahate çıkması, ulaştırılması, konaklatılması ve eğlencesi bazı farklı düzenlemeler gerektirmektedir. Mekânın düzenlenmesinin yanında, personelinin tutum ve davranışları da yaşlıların seyahat motivasyonunu etkilemektedir (Avcıkurt, 2003: 145-148). Dolayısıyla, yaşlı turizminin diğer turist gruplarına göre farklı yaklaşımlarla ve özel uygulamalarla sürdürülebilir bir turizm türü olarak ele alınması gerekmektedir (Akoğlan-Kozak vd., 2019: 101-102). Ayrıca turizme yönelik konaklama ve diğer hizmet işletmelerin yaşlı turistlerin ihtiyaç ve isteklerini dikkate alması oldukça önemlidir. Özelikle küçük engelleri olan (yaşlılıktan kaynaklanan) yaşlı turistler için çeşitli kolaylıklar sağlayabilmek oldukça önemlidir. Örneğin, işletmeler içerisinde yaşlıların hareket kabiliyetini artırıcı dizayn oluşturmak, iş görenlerin yaşlı turist hizmetleri konusunda eğitimi vb. uygulamalar önem kazanmaktadır (UNWTO, 2010; Çavuşgil-Köse ve Uca-Özer, 2013: 281).

Türkiye'ye gelen yabancı turistlerin de yüzde 6'sını yaşlı turistlerinin oluşturduğu görülmektedir. Yaklaşık 2 milyon üzerindeki yabancı yaşlı turist ve 5 bine yakın yerli yaşlı turist, Türkiye'de turizme katılmaktadır. Gelecekte bu rakamların daha da artacağı öngörülmektedir. Dünya nüfusunun da giderek yaşlanacağı öngörülür ise Türkiye'nin yaşlı nüfusa yönelik planlama çalışmalarını ivedilikle oluşturması gerekmektedir (Arıcı, 2019: 136). Başka bir anlatımla, Türkiye turizmi için Avrupa'dan gelen turist sayısının çok fazla olduğu dikkate alındığında (Türkiye'ye gelen turistlerin yüzde 60'ından fazlası AB ülkelerinden gelmektedir), Avrupa'nın yaşlanan nüfusunun Türkiye'deki turizm endüstrisini çok fazla etkileyeceğini söylemek mümkündür. Türkiye bu pazar bölümü için uygun turistik ürünleri geliştirmeli ve uygun pazarlama teknikleri uygulamalıdır. Yaşlı insanların ihtiyaçlarını karşılayabilmek için sağlık turizmi, golf turizmi ve doğaya dayalı turizm gibi turizm ürünleri planlanmalıdır (Avcıkurt, 2009: 152; Çavuşgil-Köse ve Uca-Özer, 2013: 281). Bu amaçla Türkiye, 10. Kalkınma Planı (2014-2018) Sağlık Turizminin Geliştirilmesi Programı Eylem Planı ile *"termal turizm, medikal turizm ve yaşlı nüfusa yönelik bakım ve rehabilitasyon hizmetleri*" aracılığıyla rekabet gücünün artırılması, bu amaçla çeşitli ülkelerde tanıtım çalışmalarının yapılması, mevzuatta bu konuda düzenlemeler yapılması ve ülkeler arasında ikili anlaşmaların yapılması amaçlanmıştır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014; Aydemir ve Kılıç, 2017: 6-7).

SONUÇ

Dünya ülkelerinin demografik yapısında görülen dönüşüme bağlı olarak, 65 ve üstü yaş grubunun sayısının hızla artması, yaşlı nüfusun

turizmi ne yönde etkileyeceği bu çalışmada tartışılmıştır. Dünyada artan yaşlıların turizmi etkileyeceği, turizm arz bölgelerinin bu yaş grubuna yönelik pazarlama ve hizmet üretimi gerçekleştireceği öngörülmektedir. Gelişmiş ülkelerin satın alma gücü yüksek yaşlı nüfusunun farklı ülkelerde yılın farklı aylarında ya da sezonluk olarak turizme olan talebinin yükseleceği beklenmektedir. Ancak gelişmekte olan ülkelerde artan yaşlı nüfusun, gelişmiş ülkelerdeki satın alma gücü yüksek yaşlı kişiler kadar yeterli gelirinin olmaması ve emekli olduktan sonra gelirlerinin azalması, gelişmiş ülkelerin yaşlı grupları kazar aynı oranda turizme yönelik mal ve hizmetlere talebinin olmayacağı söylenebilir. Ancak gelişmekte olan ülkeler, gelişmiş ülkelerin yaşlı turistleri için önemli bir destinasyon olacağı beklenmektedir. Yaşlı nüfusun turizm sektörünün mal ve hizmetlerine yönelik artan talebi, turizm arzının yaşlı tüketici nüfusun beklentilerine cevap verecek şekilde kendisini yeniden şekillendireceği öngörülmektedir. Bu durum, turizmin geleceği ve sürdürülebilirliği için önemli bir gelişmedir.

Ulaşımda hız ve konforun arttığı ve iletişim araçlarının geliştiği günümüz küresel dünyasında, yaşlı nüfusun mekânsal hareketliliği gelecekte de hızlanarak artacaktır. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomileri ve bu ülkelerde turizm hizmeti sağlayan çeşitli işletmeler için yaşlı nüfus, yeni bir müşteri grubu ve pazar alanı olacaktır. Nüfusun yaşlanması ve üçüncü yaş turizm pazarının artan önemine bağlı olarak, ileriki süreçte yaşlılık politikalarının oluşturulması ve politikacıların yaşlı kesim üzerine daha fazla düşünmesi ve çeşitli planlamalar yapması söz konusu olacaktır. Bu bağlamda kırsal ve kentsel mekânın yaşlı turiste göre yeniden planlaması yapılmakta; bu doğrultuda, yürüyüş yolları, yeşil alanlar, fiziksel aktivite alanları (parklar), engelsiz kaldırım ve ulaşım araçları, yaşlı bakım evleri, rehabilitasyon merkezleri, evde ve otelde sağlık hizmeti, 65 yaş üstü için toplu taşımadan ücretsiz yararlanma gibi sosyal uygulamalar, yaşlılara ve yaşlı turistlere yönelik yapılan çalışmalar olmaktadır.

Yaşlı turistlerin kış aylarında kıyı turizm bölgelerindeki resort (tatil) otellerde konaklaması söz konusu olmaktadır. Kuzey Avrupa insanlarının artan enerji maliyetleri ve soğuk kış aylarını nedeniyle kış mevsimini Akdeniz kıyılarındaki tatil (resort) otellerinde geçirmeleri gittikçe yaygınlaşan bir durum olmaktadır. Ayrıca yaşlı turistlerin son yüzyılda ağırlıklı olarak kültür turizmine katılması ve bu alanları ziyaret etmesi görülmektedir. Kilise, katedral, manastır, cami, tarihi kale ve binalar yaşlı turistler için çekici gelen turizm alanları olmaktadır. Ayrıca yaşlı turistlerin, bozulan ruhsal durumlarını iyileştirmek (terapi) için wellness turizmi kapsamında ormanlarda ve milli parklarda temiz oksijen alma, astım gibi solunum rahatsızlıkları için dağ havası teneffüs etme ve yürüyüş yapma gibi etkinliklere katıldıkları da son zamanlarda görülmektedir. Bozulan

fiziksel sağlığı iyileştirebilmek için şifalı sularda (kaplıca, içmece, ılıca) termal turizm etkinliklerine katılarak çamur banyosu, kür, spa, sıcak suda banyo, mineralli su içme gibi aktivitelerde bulundukları görülmektedir. Eklem rahatsızlığı, kireçleme, romatizma, bel ağrısı gibi çeşitli rahatsızlıklar için termal havuzlar ve spa (masaj terapisi) hizmetleri ile yaşlı turistlere yönelik özel hizmetler turizmde sunulmaktadır. Ayrıca yaşlıların turistik alanlarda daha kolay yürüyebilmeleri ve yüksek noktalara daha rahat çıkış yapabilmeleri için asansör ve yürüyüş bantları yapılmakta, belirli noktalarda dinlenebilmeleri için uygun alanlar oluşturabilmektedir. Diğer bir ifadeyle, turizm bölgeleri yaşlı dostu uygulamalar ile yaşlı turistle yönelik olarak planlanarak yeniden düzenlenmektedir. Başka bir deyişle, yaşlılar ve yaşlı turistler için mekân yeniden üretilmektedir.

Devletlerin yaşlılara yönelik kamu harcamalarında ve sosyal hizmet programlarında artan bir çeşitlenmenin gelecek on yıllarda gündemdeki yerini koruyacağı görülmektedir. Ancak gelişmekte olan ülkelerin yaşlı nüfusa yönelik yeterli bütçe oluşturamaması, uzun yıllar bu yaş grubunun göz ardı edilmesi (sosyal dışlanma, yalnızlık) ya da sorunlarının ötelenmesi anlamına gelecektir.

Yaşlılık döneminin kişilerin emeklilik dönemine denk gelmesi, yaşlı nüfusun satın alma gücünü kısıtlayan bir durum olmaktadır. Bu durum, kişilerin iç ve dış turizme yönelik hizmet satın alma talebini ve yönünü etkileyecektir. Aynı zamanda yaşlı bireylerin gerileyen ve yavaşlayan fiziksel hareketliliği, bu yaş grubunun turizm aktivitelerine daha az katılma ya da belirli turizm türlerinden uzaklaşarak sağlığı koruma (termal turizm vb.) ve ruh halini iyileştirmeye yönelik (wellness turizm vb.) belirli turizm tiplerine yönelik artan bir eğiliminin olacağı söylenebilir. Buradaki mesele, yaşlanan nüfusun sadece turizme katılıp katılamaması olmayıp, gelişmiş ülkelerin yaşlı nüfusunun uluslararası göçler ile kendilerine yeni yaşam alanları oluşturmalarıdır. Başka bir ifadeyle, küreselleşen dünyada ve "dünya vatandaşlığı" kavramının tartışıldığı günümüzde, gelişmiş refah toplumlarının satın alma gücü yüksek yaşlı nüfusları, yaşlılık dönemlerini geçirebilecekleri yeni ülkeler ve yeni kentler aramaktadır. Daha önceleri bir turist olarak gelip otelde konaklayan yaşlı turistler, sonraki yıllarda tatilini geçirdiği ülkenin turistik bölgelerinden bir konut satın alma motivasyonu göstermektedir. Nitekim Türkiye'nin Antalya, Muğla ve İstanbul kentleri başta olmak üzere turizm destinasyonları Avrupalı ve Rus yabancı göçmenler ile dolması bu durumu özetlemektedir (yabancılara yönelik konut satışı için bkz. Dündar vd., 2005; Ceylan, 2021). Satın alma gücü olan bu yaşlı nüfus, "yerlileşen yabancılar" olarak da literatürde yerini aldığı görülmektedir.

Yaşlılık döneminde emeklilik ile birlikte insanların gelir seviyesinin düşmesi ve bu dönemde artan sağlık hizmeti harcamaları, yaşlıların turiz-

me yönelik ürün ve hizmet satın alma gücünü düşürebilmektedir. Yaşlılara yönelik sosyal turizm uygulamalarının yaygınlaştırılacağının beklentisi artsa da neoliberal ekonominin hâkim olduğu dünya kapitalist ekonomik düzeninde kamunun sosyal refah anlayışı ile kendi vatandaşı olan yaşlı nüfusunu iç turizmde kucaklayacağı kısa vadede gözükmemektedir. Ancak başka ülkelerden gelen yaşlı nüfusun ülkedeki termal tesislerde konaklatılması, ülkenin sağlık hizmetlerinin bu kesime pazarlanması ile sağlık turizmi ve medikal turizmde bu kesim büyük bir ekonomik potansiyel oluşturacağı görülmektedir. Örneğin dünyada artan sağlık maliyetleri nedeniyle Türkiye'den sağlık hizmeti alan yabancı yaşlı nüfus sayısı gündemdeki yerini korumaktadır.

Türkiye'nin güney kıyılarında yer alan resort oteller, soğuk kış aylarında Avrupalı yaşlı turistler için iklimsel açıdan, güvenlik ve konaklama hizmeti bakımından uygun bir destinasyon olup, bu gruplar için kış aylarında yüksek bir turistik potansiyeli bulunmaktadır. Her şey dâhil hizmeti ile kış aylarını otelde geçirmek isteyen yaşlı turist sayısının ileriki dönemlerde daha da artacağı öngörülmektedir. Bu duruma yönelik planlama çerçevesinde sektörün ve kamunun gerekli çabayı (fuarda tanıtım, pazarlama, yatırım vb.) göstermesi gerekmektedir.

Avrupalı yaşlı turistleri Türkiye'ye çekmeye yönelik olarak, kilise ve manastırlarda ayin yapılması yaygınlaştırılabilir. Kültür turizmi rotaları ve yerleri, yaşlılara yönelik olarak (dinlenme yerleri, asansör, sağlık ekibi, ambulans vb.) yeniden bir plan dâhilinde düzenlenebilir. Termal turizm bölgeleri ve termal tesisler, yerli ziyaretçilerden çok, hizmet satın alma gücü yüksek olan yabancı yaşlı turistlere açılması (pazarlanması) sağlanabilir. Türkiye, sadece Avrupalı yaşlı turist pazarı dışında, Uzakdoğu (Çin, Güney Kore, Japon), Ortadoğu (Arap, İsrail) ve Asya ülkelerindeki yaşlı turist pazarına da ulaşacak ve bu kesime hitap edecek turizm altyapılarını hazırlaması ve bunu pazarlaması, Türkiye'nin gelecekte önemli bir yaşlı turizm destinasyonu olmasına imkân verecektir.

Kaynakça

Abduşoğlu, A. (2012). Türkiye'de Yaşlılık Durumuna İlişkin Beklentiler Araştırması, Kuşaklar Arası Dayanışma ve Aktif Yaşlanma Sempozyumu Bildiriler Kitabı, s.81-115. (Ankara Üniversitesi Yaşlılık Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi: YAŞAM, Ankara).

Akoğlan, K. M., Acar, D., Zencir, Ç. E. (2019). Üçüncü Yaş Turizminin Geliştirilmesinde Yaşlı Dostu Şehir (YDŞ) Teması, Turizm Akademik Dergisi, 6(2): 99-114.

Amman, M.T. (2007). "Yaşlılıkta Serbest Zaman Faaliyetleri" (Ed. M.F. Bayraktar), Yaşlılık Dönemi ve Problemleri. İstanbul: Ensar Neşriyat.

Anderson, B., Langmeyer, L. (1982). The Under 50 and Over 50 Travelers: a Profile of Similarities and Differences. Journal of Travel Research, 20(Spring): 20-24.

Anıl, H.A. (2011). Kültürel Değişme Açısından Kuşaklar Arası Çatışma: Aşkan ve Dumlupınar Mahallesi Örneği, Süleyman Demirel Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Isparta.

Arıcı, F. (2019). Türkiye'de Üçüncü Yaş Turizm Potansiyeli ve Kaynak Kullanımı, Doğru Coğrafya Dergisi, 24(42): 123-138.

ASTUD. (2014). Sağlık Turizmi Ankara Çalıştayı Sonuç Bildirgesi. http://www.astud.org/calistay-raporu.pdf. Erişim Tarihi: 11.09.2015.

Avcıkurt, C. (2003). The Mature Age Market in Europe and its Influence on Tourism, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6(9): 141-154.

Avcıkurt, C. (2009). The Mature Age Market in Europe and Its Influence on Tourism, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9: 141-157.

Aydemir, B., Kılıç, S.N. (2017). Dünyada ve Türkiye'de Üçüncü Yaş Turizmi, Yüzüncü Yıl Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(Özel Sayı-3): 1-11.

Aydın, İ., Tütüncü, Ö. (2021). Pandemi Sürecinde Yaşlılık ve Rekreasyon, Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 32(1): 100-105.

Aydıner-Boylu, A. (2013). Yaşlılıkta Yaşam Kalitesi ve Konut İlişkisi, Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 24(1): 145-156.

Bahar, O., Kozak, M. (2015). Turizm Ekonomisi. Ankara: Detay Yayıncılık.

Başlevent, C. (2010). "Avrupa'da Yaşlılık Algısı: Kim Yaşlı, Kim Genç?" Radikal. 7 Kasım 2010.

Bilen, M. (1983). Sağlıklı İnsan İlişkileri, Ailede, Kurumlarda, Toplumda. Ankara: Teknik Basım Sanayi.

Bengston, V., Löwenstein, A. (2004). Global Aging for Families. De Gruyter.

Büyük, Ö., Akkuş, G. (2022). Geriatrik-Turizmin Üçüncü Yaş Turizminden Ayrılan Yönleri ve Fizik Tedavi Rehabilitasyon ve Termal Tedavilerle İlişkisi, Journal of Tourism Intelligence and Smartness, 5(2): 112-131.

Canatan, A. (2012). "Yaşlılar ve Toplum" (Ed. H. Bacanlı, Ş.I. Terzi), Yetişkinlik ve Yaşlılık: Gelişimi ve Psikolojisi. İstanbul: Açılım Kitap, s.355-390.

Ceylan, H., Kurtkapan, H., Kurtkapan, T., Kurtkapan, B. (2015). "Literatür: Türkiye'de Yaşlıların Yaşam Durumları" (Ed. M. Şentürk, H. Ceylan), İstanbul'da Yaşlanmak: İstanbul'da Yaşlıların Mevcut Durumu Araştırması. İstanbul: Açılım Kitap, s.35-60.

Ceylan, S. (2021). "Turizm Bölgelerinde Yabancılara Yönelik Konut Satışı", İçinde (Edt: A. Çatalcalı Ceylan, G. Sunal) Sosyal ve Beşeri Bilimlerde Araştırma ve Değerlendirmeler I, Ankara: Gece Kitabevi, s.182-203.

Çataloğlu, S. (2020). Yaşlıya Yönelik Turizmin Yansımaları ve Değişen Yaşlılık, Turizm Çalışmaları Dergisi, 2(1): 59-67.

Çavuşgil-Köse, B., Uca-Özer, S. (2013). Demografik Değişimler ve Turizm Pazarlamasına Yansımaları" İçinde (Eds. Ş. Aydın-Tükeltürk, M. Boz) Turizmde Güncel Konu ve Eğilimler. Ankara: Detay Yayıncılık.

Çayır, K. (2018). "Ders Kitaplarında Yaşlılık Temsili", İçinde (Ed. A. Duben) Yaşlanma ve Yaşlılık: Disiplinlerarası Bakış Açıları. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 79-97.

Doğanay, H. (1991). Demografya: Nüfus Bilimi (İkinci Baskı). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Ofset Tesisleri.

Dotson, M. J., Clark, J. D., Dave, D. S. (2008). Travel Motivations and Destination Activities of Young Travelers of Different Ages: An empirical Study in the United States, International Journal of Management, 25(3): 665-672.

Duben, A. (2018). "Türkiye'de ve Avrupa'da Nüfus Yaşlanması, Aile, Piyasa ve Devlet", İçinde (Ed. A. Duben) Yaşlanma ve Yaşlılık: Disiplinlerarası Bakış Açıları. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 67-78.

Dündar, Ö., Erdoğanaras, F., Görer Tamer, N., Duman, Ü. (2005). Yabancıların Mülk Edinmesi ve Yabancı Orta Yaş Üzeri Emekli Göçünün Kıyı Yerleşmelerinde Etkisi: Türkiye Örneği, 29. Dünya Şehircilik Kollogyumu Kitabı 2006, 119-132.

European Commıssıon Enterprıse and Industry Dırectorate-General. (2014). "Europe, the Best Destination for Seniors" "Facilitating Cooperation Mechanisms to Increase Senior Tourists' Travels, within Europe and from Third Countries, in the Low and Medium Seasons" Draft Report. Brussels, Belgium. http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/5977 adresinden 24.12.2016 tarihinde alındı.

Gökçe-Kutsal, Y. (2003). Yaşlanan İnsan ve Yaşlanan Toplum. Hacettepe Toplum Hekimliği Bülteni, 3-4, 1-6.

Hacıoğlu, N., Şahin, B. (2011). "Üçüncü Yaş Turizmi" İçinde (Ed.: N. Hacıoğlu, C. Avcıkurt) Turistik Ürün Çeşitlendirmesi (2. Basım). Ankara: Nobel Yayıncılık, s.17–39.

Huang, L., Tsai, H. T. (2003). The Study of Senior Traveller Behaviour in Taiwan.

Tourism Management, 24(5): 561-574.

Hunter-Jones, P., Blackburn, A. (2007). Understanding the Relationship Between Holiday Taking and Self- Assessed Health: An Exploratory Study of Senior Tourism, International Journal of Consumer Studies, 31(5): 509–516.

İlgar, L. (2008). "Yaşlılık Dönemi Sosyal Özellikleri ve Serbest Zaman Etkinlikleri" (Ed. K. Ersanlı, M. Kalkan), Psikolojik, Sosyal ve Bedensel Açıdan Yaşlılık. Ankara: Pegem Akademi, s.63-96.

Jackson, R. (2002). The Global Retirement Crisis. Washington: Citigroup/CSIS.

Jang, S.S., Ham, S. (2009). Adouble-Hurdle Analysis of Travel Expenditure: Baby Boomer Seniors Versus Older Seniors, Tourism Management, 30: 372-380.

Kalınkara, V. (2016). "Nüfus Yaşlanması ve Toplumsal Boyutları" İçinde (Ed. H. Ceylan) Yaşlılık Sosyolojisi. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Korkmaz, N., Yazıcı, S. (2014). Küreselleşme ve Yaşlılık: Eleştirel Gerontolojiye Giriş. Ankara: Ütopya Yayınevi.

Kozak, N., Akoğlan-Kozak, M., Kozak, M. (2014). Genel Turizm: İlkeler-Kavramlar (16. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.

Krug, E. G. (2002). World Report on Violence and Health. Geneva: World Health Organization.

Lieux, E.M, Weawer, A., McCleary, K.M. (1994). Lodging Preferences of The Senior Tourism Market, Tourism Management, 21 (4): 712-728.

Liew, S.L., Hussin, S.R., ve Abdullah, N.H. (2021). Attributes of Senior-Friendly Tourism Destinations for Current and Future Senior Tourists: An Importance-Performance Analysis Approach. SAGE Open, 11(1).

Möller, C., Weiermair, K., ve Wintersberger, E. (2007, November 1). The Changing Travel Behaviour of Austria's Ageing Population and Its Impact on Tourism. Tourism Review, 62: 15-20.

Müftüler, H. (2016). Modernleşme Sürecinde Yaşlılık Açısından Kurumsallaşma ve Maneviyat, Marmara Üniversitesi Doktora Tezi, İstanbul.

Müftüler, H.G. (2019). Yaşlılık Sosyolojisi Kurumsal Yaklaşım. Ankara: Pegem Akademi.

Nikitina, O., Vorontsova, G. (2015). Aging Population and Tourism: Socially Determined Model of Consumer Behavior in the "Senior Tourism" Segment. Procedia - Social and Behavioral Sciences, 214, 845–851.

O'Rand, A.M. (2000). Risk, Rationality and Modernity: Social Policy and The Aging Self. Inside (Ed.: K.W. Schaie) Social Structures and Aging, New York: Springer Publishing, pp. 225-249.

Öz, F. (2002). Yaşamın Son Evresi: Yaşlılığı Psikososyal Açıdan Gözden Geçirme, Kriz Dergisi, 10: 17-28.

Özcan, Z. K., Aydın, V. (2015). Sağlık Turizmi (Teori ve Politika) (1. Baskı). Kocaeli: Umuttepe Yayınları.

Özdemir, A. S., Ayyıldız Durhan, T. ve Karaküçük, S. (2020). İçsel Boş Zaman Motivasyon Ölçeği Geçerlilik Ve Güvenirlik Çalışması, OPUS– Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 15 (24): 2838-2855.

Özgür, E. M. (2019). Yaşlanmanın Coğrafyaları: Coğrafi Gerontolojide İlerleme, Tartışmalar ve Araştırma Gündemi, Coğrafi Bilimler Dergisi, 17(1): 78-109.

Özgür, E. M., Yakar, M. (2021). Coğrafya Önemlidir!: Nüfus yaşlanmasına mekânsal bir perspektiften bakmak, Senex Yaşlılık Çalışmaları Dergisi, 5(2): 3-29.

Page, S. J., Connel, J. (2006). Tourism: A Modern Synthesis, Second Edition, London: Thomson Learning.

Philipson, C. (2006). "Ageing and Globalization: Issues for Critical Gerontology and Political Economy" Inside (Ed.: Jan Baars at. al.), Aging, Globalization and Inequality, New York: Baywood, pp. 43-58.

Philipson, C. (2014). "Yaşlanma ve Küreselleşme: Eleştirel Gerontoloji ve Ekonomi Politik Sorunları" (Çev.: S. Yazıcı) İçinde (Ed.: N. Korkmaz, S. Yazıcı) Küreselleşme ve Yaşlılık: Eleştirel Gerontolojiye Giriş. Ankara: Ütopya Yayınları, s. 67-91.

Powell, J. (2011). Global Aging: Trends, Issues and Comparisons. Aging, Theory and Globalization. New York: Nova.

Powell, J. (2014). "Küresel Yaşlanma: Eğilimler, Sorunlar ve Karşılaştırmalar", (Çev.: S. Yazıcı) İçinde (Ed.: N. Korkmaz, S. Yazıcı) Küreselleşme ve Yaşlılık: Eleştirel Gerontolojiye Giriş. Ankara: Ütopya Yayınları, s.135-166.

Sağlık Turizm Kurulu. (2015). "Tüm Yönleriyle Sağlık Turizmi", http://www.saturk. gov.tr/tyst.php adresinden 10.04.2020 tarihinde alınmıştır.

Salur, G. (2018). "Yaşlılık ve Bilişsel Süreçler", İçinde (Ed. A. Duben) Yaşlanma ve Yaşlılık: Disiplinlerarası Bakış Açıları. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 9-28.

Sangpikul, A. (2008). A Factor-Cluster Analysis of tourist Motivations: A case of U.S. Senior Travelers, Tourism, 56(1): 23-40.

Şentürk, Ü. (2020). Yaşlılık Sosyolojisi: Yaşlılığın Toplumsal Yörüngeleri. 2. Baskı. Bursa: Dora Yayıncılık.

Tamam, L., Öner, S. (2001). Yaşlılık Çağı Depresyonları, Demans Dergisi, 1, 50-60.

Tanoğlu, A. (1969). Beşeri Coğrafya: Nüfus ve Yerleşme. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları No. 1183, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Neşriyatı No. 45.

Taştan, N. (2009). Yaşlılıkta Üretmek: Kendini Sürekli Yeniden Yaratmak

(05.04.2007), Yaşlılıkta Verimlilik Paneli, İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu, s.1-7.

T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2014). Onuncu Kalkınma Planı (2014 - 2018) Sağlık Turizminin Geliştirilmesi Eylem Programı.

Yüceşahin, M.M. (2011). Küresel Bir Süreç Olarak Demografik Dönüşüm: Mekânsal Bir Değerlendirme, Coğrafi Bilimler Dergisi, 9(1): 11-27.

Tekin, A. (2020). "Yaşlılığa İlişkin Sosyolojik Yaklaşımlar" İçinde (D. Say Şahin) Yaşlılık Sosyolojisi. Bursa: Ekin Yayınevi.

TÜİK, (2022). "İstatistiklerle Yaşlılar, 2021", https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2021-45636#:~:text=En%20az%20bir%20ya%C5%9Fl%C4%B1%20fert%20bulunan%206%20milyon%20112%20bin,ini%20ise%20ya%C5%9Fl%C4%B1%20erkekler%20olu%C5%9Fturdu. (Erişim: 15.11.2022).

Tümertekin, E., Özgüç, N. (2015). Beşeri Coğrafya: İnsan Kültür Mekân (15. Baskı). İstanbul: Çantay Kitabevi.

UNWTO. (2001). Tourism 2020 Vision: Global Forecasts and Profiles of Market Segments 7. World Tourism Organization.

UNWTO, (2010). Demographic Change and Tourism. (Erişim Tarihi: 15.06.2013) https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284413423

UNWTO, (2022). "Senior Tourism (Contains Papers in English, French and Spanish)", (Erişim Tarihi: 15.11.2022) https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284402137

Usta, Ö. (2014). Turizm: Genel ve Yapısal Yaklaşım (4. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.

Vincent, J.A., Patterson, G., Wale, K. (2017). Politics and Old Age: Older Citizens and Political Processes in Britain: Older Citizens and Political Processes in Britain. London: Routledge.

WHO - World Health Organization (2015). "World Report on Ageing and Health" http://apps.who.int/iris/bitsteam/10665/186463/1/9789240694811_eng.pdf?ua=1

Yıldırım, S. (1997). Üçüncü Yaş Turizmi ve Bunun Türkiye Açısından Değerlendirilmesi, Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 8(1-2): 77-81.

Zilova, A., Novotna, A., Venus, J. M. (2014). European and Global Context of Poverty in the Period of Social and Demographic Transformation of the Society. Milano: EDUC.

Zsarnoczky, M. (2016). Silver tourism. Conference proceeding. International Scientific Days 2016, The Agri-Food Value Chain: Challenges for Natural Resources Management and Society, 556-563.